

Ковальчук Д.О.

аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

takeitamz@gmail.com

0009-0007-2848-2549

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Постановка проблеми. Критично важливою для забезпечення стабільності та соціальної безпеки в країні. В умовах військової агресії та збройного конфлікту, сім'ї військовослужбовців стикаються з численними викликами, включаючи фізичну небезпеку, психологічний тиск і фінансові труднощі. Наявність чіткої стратегії дозволяє державі ефективно реагувати на потреби цих сімей, забезпечуючи їм необхідну підтримку та захист. Це сприяє зміцненню соціальної згуртованості та підвищенню морального духу серед військових, які знають, що їхні родини не залишаться без допомоги.

Важливість розроблення державної стратегії захисту також полягає у створенні системи підтримки, яка включає соціальне, медичне, психологічне та юридичне забезпечення. Сім'ї військовослужбовців потребують доступу до медичних послуг, включаючи реабілітацію та психологічну допомогу, щоб подолати наслідки стресу та травм. Крім того, необхідно забезпечити їм соціальну підтримку у вигляді житлових субсидій, фінансової допомоги та працевлаштування. Юридичний захист також є ключовим елементом, оскільки сім'ї військових повинні мати доступ до правової допомоги для захисту своїх прав і інтересів.

Розроблення та впровадження державної стратегії захисту членів сімей військовослужбовців також сприяє зміцненню національної безпеки. Коли держава демонструє готовність підтримувати своїх військових і їхні родини,

це підвищує рівень довіри до уряду та зменшує соціальну напругу. Залучення міжнародних партнерів до реалізації цієї стратегії може сприяти обміну досвідом та ресурсами, що ще більше підвищує ефективність захисних заходів. Врешті-решт, турбота про родини військовослужбовців сприяє створенню більш стабільного та згуртованого суспільства, здатного протистояти зовнішнім загрозам та забезпечувати стійкий розвиток країни.

Метою статті є визначення державної стратегії захисту членів сімей військовослужбовців в умовах особливого періоду.

Стан дослідження. Окремі аспекти проблематики соціального забезпечення були предметом дослідження таких вчених як: О.А. Агаркова, О.М. Балакіревої, Т.В. Бондар, І.В. Гущина, О.М. Дікова-Фаворської, М.І. Полупанова, С. М. Прилипко, А.М. Соцької, Б.І. Сташків, М.М. Фаріон, О.О. Яременко та ін.

Виклад основного матеріалу. Опосередковано право на соціальний захист в Україні також забезпечується за рахунок фінансування державою через відповідні програми закладів для догляду за непрацездатними, закладів охорони здоров'я, а також створення механізмів забезпечення громадян житлом. Слід виділити також інші допоміжні конституційні механізми, спрямовані на створення гарантій реалізації в Україні права на соціальний захист: • громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх ... соціально-економічних прав та інте-

ресів (частина третя статті 36); • ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (частина перша статті 44). Крім того, Основний Закон України містить дві норми, які передбачають зобов'язання самих фізичних осіб гарантувати частину соціального захисту членів своїх сімей: • батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (частина друга статті 51); • повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків (частина друга статті 51) [1, с.10].

Нормативні документи, що регулюють порядок отримання статусу члена сім'ї військовослужбовця належать: статті 10 та 10-1 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; абзац 15 частини першої статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»; пункти 2-6 Порядку Постанови КМУ від 23.09.2015 № 740 «Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України»; пункти 4-8 Положення про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни Постанови КМУ від 12.05.1994 № 302 «Про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни» [4].

В абзаці 16 пункту 1 статті 10 Закону № 3551-ХІІ визначено, що до членів сімей загиблих (тих, які пропали безвісти) військовослужбовців, партизанів та інших осіб, зазначених у цій статті, належать: членам сімей загиблих (померлих), до яких належать:

– утриманці загиблого або того, хто пропав безвісти, яким у зв'язку з цим виплачується пенсія;

– батьки;

– один з подружжя, який не одружився вдруге, незалежно від того, виплачується йому пенсія чи ні;

– діти, які не мають (і не мали) своїх сімей;

– діти, які мають свої сім'ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття.

Повнолітнім членам сім'ї загиблого (померлого) та дітям, які досягли 14-річ-

ного віку, видаються посвідчення з написом “Посвідчення члена сім'ї загиблого” або “Посвідчення члена сім'ї загиблого Захисника чи Захисниці України”, а дітям, які не досягли 14-річного віку, – довідка (видається матері (або іншому повнолітньому члену сім'ї загиблої особи, або опікуну) за місцем реєстрації дитини).

При досягненні дітьми 18-річного віку їм у посвідчення (на правій внутрішній стороні) вклеюється новий бланк, який продовжує строк дії посвідчення на наступний рік за умови, що вони не створили власної сім'ї (не народили дитину або не уклали шлюб) [4].

Таким чином, статус «Член сім'ї загиблого (померлого)» не може бути встановлений, «Посвідчення члена сім'ї загиблого» не може бути видано особі, яка, хоч і проживала спільно із загиблим військовослужбовцем, однак у зареєстрованому шлюбі з ним на час його загибелі не перебувала. Такий висновок сформував Верховний Суд у постанові від 06.07.2022 у справі № 809/1346/17 [2].

Соціальний і правовий захист військовослужбовців Сил ТрО здійснюється згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Військовослужбовці Сил ТрО користуються всією повнотою соціальних прав і гарантій, що і військовослужбовці інших органів військового управління, військових частин, установ та організацій Збройних Сил України. Щодо членів добровольчих формувань територіальних громад слід зазначити, що, згідно з частиною другою статті 24 Закону, на них під час участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони поширюються гарантії соціального і правового захисту, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Разом з тим, як і у випадку з поширенням на цю категорію норм Статутів Збройних Сил України, норма частини другої статті 24 Закону № 1702-ІХ теж швидше має декларативний характер, без

закріплення в законодавстві механізмів, які б дозволяли членам добровольчих формувань територіальних громад реалізувати ті соціальні права і гарантії, які закріплені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон № 2011-ХІІ). Як приклад. Статтею 9 Закону № 2011-ХІІ державою гарантоване військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби. Грошове забезпечення визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця. Грошове забезпечення виплачується у розмірах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року № 704 затверджено тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів посадових окладів військовослужбовців з числа осіб рядового, сержантського і старшинського складу, офіцерського складу, схему тарифних розрядів за основними типовими посадами осіб офіцерського складу, схему тарифних коефіцієнтів за військовим (спеціальним) званням військовослужбовців, розміри надбавки за вислугу років військовослужбовцям, а також додаткові види грошового забезпечення військовослужбовців [1, с.31-32].

Оскільки члени добровольчих формувань територіальних громад не проходять військову службу, не займають військових посад та не мають військових звань, вони не можуть претендувати на отримання грошового забезпечення, визначеного Законом. Іншими подібними прикладом є відсутність законодавчо закріплених механізмів реалізації членами добровольчих формувань територіальних громад передбачених для військовослужбовців Законом № 2011-ХІІ житлових прав, прав на продовольче, речове та інше забезпечення, права на оплачувані відпустки, права на пенсійне забезпечення і допомогу, на пільги чи права на виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідно-

сті або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності. Очевидно, іншим є баланс можливостей щодо реалізації як військовослужбовцями Сил ТрО, так і членами добровольчих формувань територіальних громад прав та гарантій, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1, с.32].

Соціальний і правовий захист військовослужбовців Сил територіальної оборони (ТрО) та членів добровольчих формувань територіальних громад в Україні регулюється Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Військовослужбовці Сил ТрО мають доступ до всіх соціальних прав і гарантій, які надаються військовослужбовцям інших підрозділів Збройних Сил України. Однак члени добровольчих формувань територіальних громад стикаються з труднощами в реалізації цих прав через відсутність законодавчо закріплених механізмів їх реалізації. Наприклад, члени добровольчих формувань не мають можливості отримати грошове забезпечення, житлові права, продовольче та речове забезпечення, оплачувані відпустки, пенсійне забезпечення, пільги чи виплати у разі загибелі або інвалідності. Це створює нерівний баланс можливостей між військовослужбовцями Сил ТрО та членами добровольчих формувань у реалізації соціальних прав і гарантій, передбачених законодавством України. Таким чином, існує нагальна потреба у вдосконаленні законодавчої бази для забезпечення рівного захисту та підтримки всіх осіб, які беруть участь у територіальній обороні країни.

Окрім того, відзначимо, що у Верховній Раді України вже підготовлений до розгляду проєкт Закону «Про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів» (реєстраційний №3407), яким пропонується передбачити для відповідних категорій ветеранів, членів їх сімей та членів сімей загиблих (померлих) комплекс заходів соціальної підтримки шляхом збереження або збільшення розмірів діючих

на сьогодні деяких видів пільг, компенсацій чи гарантій (санаторно-курортне лікування, оплата житлово-комунальних послуг, проїзд у громадському транспорті, капітальний ремонт житла тощо), запровадження нових видів соціальної підтримки (медичне обслуговування, психологічна підтримка, кредитування житла, компенсація за купівлю житла, компенсація вартості навчання в закладах освіти тощо); – надавати державну фінансову підтримку громадським об'єднанням для реалізації розроблених проектів (програм, заходів); – забезпечити створення та функціонування державного реєстру ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України і ветеранів, Національного військового Меморіального комплексу для організації поховань [3].

Отже, головними напрямками державної стратегії захисту членів сімей військовослужбовців в умовах особливого періоду, вважаю,

Анотація

В умовах збройної агресії та військових конфліктів, питання захисту членів сімей військовослужбовців набуває особливого значення. Військовослужбовці, які захищають суверенітет та територіальну цілісність держави, повинні бути впевнені, що їхні сім'ї мають належний захист та підтримку від держави. Це сприяє моральній та психологічній стійкості військових, їхній мотивації та бойовому духу. Крім того, підтримка родин військовослужбовців є важливим аспектом національної безпеки та соціальної стабільності. Відсутність належної уваги до цих питань може призвести до соціального напруження, зниження довіри до державних інституцій та погіршення морального стану армії.

До ключових напрямків державної стратегії, пропонуємо віднести: 1) соціальний захист та підтримка, що передбачає забезпечення соціальної захищеності членів сімей військовослужбовців через соціальні програми та допомогу. До головних заходів реалізації даного напрямку пропонуємо віднести: виплата державної допомоги, надання житлових субсидій, забезпечення доступу до соціальних послуг, пільг на комунальні послуги та інші форми матеріальної підтримки; 2) психологічна підтримка передбачає надання психологічної допомоги членам сімей військовослужбовців для подолання стресу, тривожності та інших негативних психологічних наслідків. До головних заходів реалізації даного напрямку пропонуємо віднести: організація психологічних консультацій, створення центрів психологічної підтримки, проведення тренінгів та семінарів для підтримки психологічного здоров'я; 3) медичне забезпечення передбачає забезпечення доступу до якісних медичних послуг для членів сімей військовослужбовців передбачає надання медичного страхування, доступ до спеціалізованих медичних закладів, забезпечення медикаментами та лікуванням, організація регулярних медичних оглядів; 4) освітня підтримка реалізується шляхом забезпечення доступу до якісної освіти для дітей військовослужбовців. До головних заходів реалізації даного напрямку пропонуємо віднести: надання

соціального захист та підтримка (забезпечення житлом, фінансова допомога тощо); медичний та психологічний захист (медичне обслуговування, психологічна підтримка тощо); освітня та професійна підтримка (доступ до освіти, професійна перепідготовка тощо); юридична допомога та захист (наприклад, юридичні консультації, захист прав тощо); інформаційна підтримка та комунікація (наприклад, інформаційні ресурси, комунікація з громадськістю); міжнародна співпраця (наприклад, партнерство з міжнародними організаціями, фінансова та гуманітарна допомога тощо).

Розробка і реалізація цих напрямків стратегії, вважаю, забезпечить комплексний підхід до підтримки та захисту членів сімей військовослужбовців, що є надзвичайно важливим в умовах особливого періоду та підвищить соціальну стабільність і моральний дух суспільства.

стипендій, організація додаткових освітніх програм, забезпечення доступу до підручників та навчальних матеріалів, підтримка у вступі до вищих навчальних закладів; 5) правовий захист передбачає забезпечення правового захисту та консультування членів сімей військовослужбовців. До головних заходів реалізації даного напрямку пропонуємо віднести: надання безкоштовної юридичної допомоги, створення гарячих ліній для консультацій, захист прав у судових процесах, правова підтримка в питаннях спадщини, аліментів та інших правових питань; 6) соціально-економічна реінтеграція передбачає сприяння соціально-економічній адаптації та реінтеграції членів сімей військовослужбовців у суспільство. До головних заходів реалізації даного напрямку пропонуємо віднести: професійна підготовка та перепідготовка, сприяння у працевлаштуванні, створення програм для підтримки підприємництва, надання мікрокредитів та інших форм економічної підтримки.

Розробка та прийняття державної стратегії захисту членів сімей військовослужбовців в умовах особливого періоду є надзвичайно важливим кроком для забезпечення соціальної стабільності та підтримки морального духу армії. Впровадження зазначених напрямків сприятиме покращенню якості життя членів сімей військовослужбовців, підвищенню їхнього соціального захисту та забезпечить надійну підтримку в умовах військової агресії.

Ключові слова: державна стратегія, захист військовослужбовців, соціальний захист, психологічна підтримка, медичне забезпечення, освітня підтримка, правовий захист, соціально-економічна реінтеграція, військова агресія, члени сімей військовослужбовців.

Kovalchuk D.O. State strategy for the protection of family members of military personnel in the conditions of a special period

Summary

In conditions of armed aggression and military conflicts, the issue of protection of family members of military personnel acquires special importance. Military personnel who protect the sovereignty and territorial integrity of the state must be sure that their families have adequate protection and support from the state. This contributes to the moral and psychological stability of the military, their motivation and fighting spirit. In addition, supporting military families is an important aspect of national security and social stability. The lack of adequate attention to these issues can lead to social tension, reduced trust in state institutions, and a deterioration in the morale of the army.

Among the key directions of the state strategy, we propose to include: 1) social protection and support, which provides for the provision of social security for family members of military personnel through social programs and assistance. We suggest that the main measures of implementation of this direction include: payment of state aid, provision of housing subsidies, provision of access to social services, benefits for communal services and other forms of material support; 2) psychological support involves providing psychological assistance to family members of military personnel to overcome stress, anxiety and other negative psychological consequences. We propose to include the main measures of implementation of this direction: the organization of psychological consultations, the creation of centers of psychological support, conducting trainings and seminars to support psychological health; 3) medical provision provides access to quality medical services for family members of military personnel, provides medical insurance, access to specialized medical facilities, provision of medications and treatment, organization of regular medical examinations; 4) educational support is implemented by providing access to quality education for children of military personnel. We suggest that the main measures of implementation of this direction include: providing scholarships, organizing additional educational programs, providing access to textbooks and educational materials, support in admission to higher educational institutions; 5) legal protection involves provision of

legal protection and counseling of family members of military personnel. The main activities of the implementation of this direction include: provision of free legal assistance, creation of hot lines for consultations, protection of rights in court proceedings, legal support in matters of inheritance, alimony and other legal issues; 6) socio-economic reintegration involves the promotion of socio-economic adaptation and reintegration of family members of servicemen into society. We propose to include the main measures of implementation of this direction: professional training and retraining, assistance in employment, creation of programs to support entrepreneurship, provision of microcredits and other forms of economic support.

The development and adoption of a state strategy for the protection of family members of military personnel in the conditions of a special period is an extremely important step for ensuring social stability and maintaining the morale of the army. The implementation of the mentioned directions will contribute to the improvement of the quality of life of members of the families of military personnel, increase their social protection and provide reliable support in conditions of military aggression.

Key words: state strategy, protection of servicemen, social protection, psychological support, medical care, educational support, legal protection, socio-economic reintegration, military aggression, family members of servicemen.

Список використаних джерел:

1. Захист прав ветеранів АТО / ООС, інших військовослужбовців адміністративними судами України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/230212_1747_ZPV_prew_130223.pdf
2. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.07.2022 у справі № 809/1346/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110040>
3. Проект Закону про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-status-veteraniv-ta-chleniv-simey-zagiblich-pomerlich-zakhisnikiv-ukraini-ta-veteraniv>
4. Статус сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни та членам сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/status-simi-zagiblogo-pomerlogo-veterana-viyni-ta-chlenam-simi-zagiblogo-pomerlogo-zahisnika-chi-zahisnitsi-ukraini>